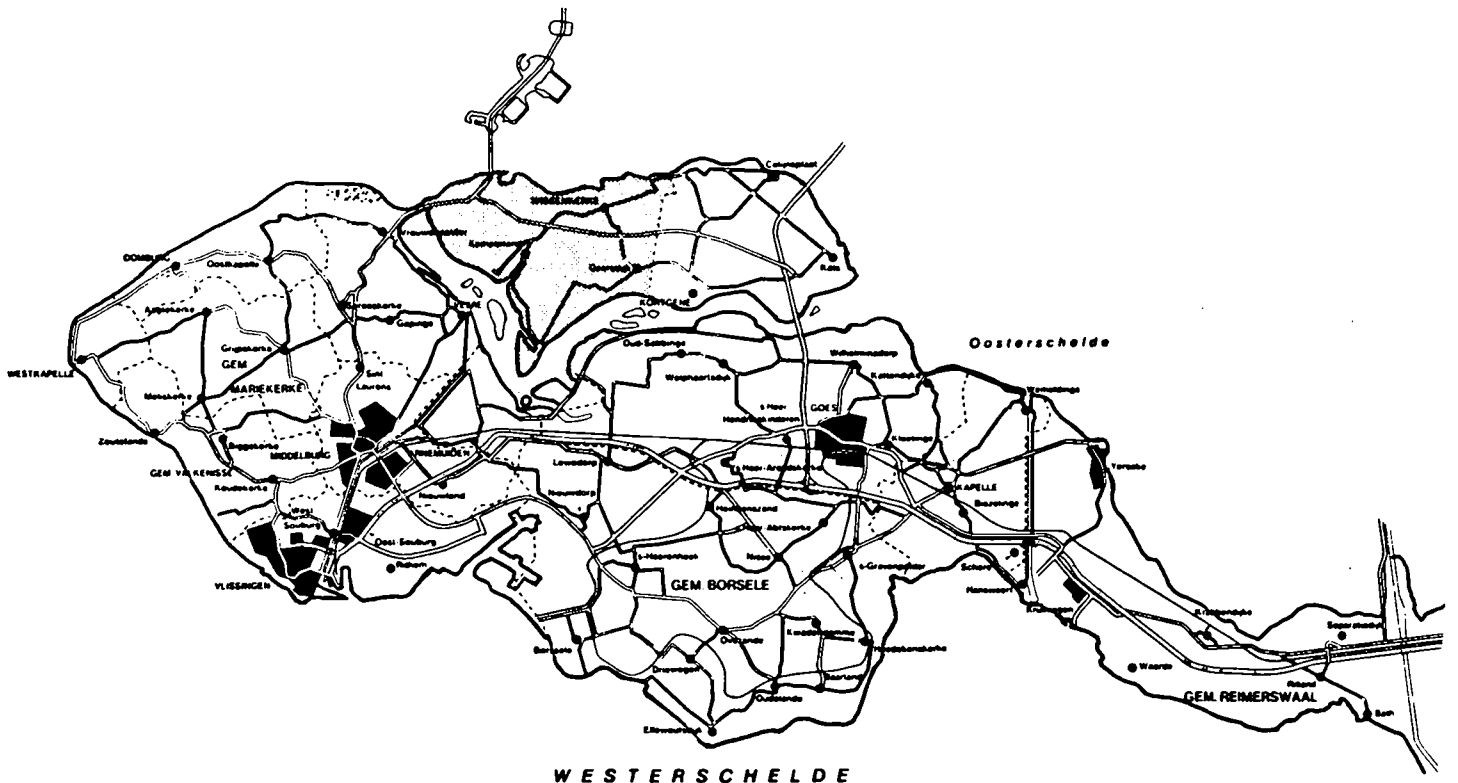

monumenten inventarisatie project Zeeland

gemeentebeschrijving

wissenkerke

(1994)

B.I. Sens

INHOUDSOPGAVE

Blz.

VOORWOORD	5
1. INLEIDING	7
2. BODEMGESTELDHEID	7
3. GRONDGEBRUIK	7
4. INFRASTRUCTUUR	8
4.1 Landwegen	8
4.2 Wateren, havens en veren	8
4.3 Dijken	8
5. NEDERZETTINGEN	8
5.1 Algemeen	8
5.2 Ontwikkeling per nederzetting	9
5.2.1 Geersdijk	9
5.2.2 Kamperland	9
5.2.3 Wissenkerke	10
5.2.4 Buitengebied	11

LITERATUURLIJST

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

AFBEELDINGEN

VOORWOORD

Wat is het Monumenten Inventarisatie Project?

Door het rijk is in samenwerking met de provincies en de vier grote steden een project ontwikkeld dat als doel heeft de inventarisatie van jonge bouwkunst en stedenbouw in Nederland. "Jonge" betekent hier: tot stand gekomen in de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog.

De verkregen gegevens worden landelijk verzameld en verwerkt. Ze kunnen dienen als uitgangspunt voor verder onderzoek en voor het te voeren beleid van rijk, provincies en gemeenten. Ze bestaan uit regio- en gemeentebeschrijvingen en uit de inventarisatieresultaten (veldwerk).

Regiobeschrijving

De inventarisatie wordt per provincie (of grote stad) gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie Zeeland in drie werkgebieden verdeeld, namelijk Midden-Zeeland, Noord-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen.

Per gebied wordt eerst een regiobeschrijving gemaakt, met daarin een beschrijving van de historische en ruimtelijke ontwikkelingen in de periode ca. 1850 - 1945. Bij de beschrijving wordt globaal aandacht besteed aan de algemeen historische aspecten van bestuurlijke, landschappelijke, sociaal-economische en geografische aard.

Gemeentebeschrijving

Met behulp van de regiobeschrijving vindt nader onderzoek plaats per gemeente en per kern. In eerste instantie gebeurt dit op basis van literatuurstudie en vergelijkend kaartonderzoek. De resultaten hiervan worden aangevuld met gegevens uit de object- en complexinventarisatie. Het onderzoek leidt tot een korte beschrijving van de kernen per gemeente en de historische en ruimtelijke ontwikkeling daarvan, waarbij aandacht wordt besteed aan algemeen historische aspecten van onderwerpen die ook bij de regiobeschrijving zijn behandeld (zie boven).

Met behulp van (voornamelijk) historisch kaartmateriaal wordt inzicht gegeven in de ruimtelijke ontwikkelingen.

Wanneer een kern in de betrokken periode belangrijke functionele en stedenbouwkundige ontwikkelingen heeft doorgemaakt, wordt er bovendien een overzichtskaart toegevoegd van deze ontwikkelingen met een typologie van de uitbreidingen.

De regio- en gemeentebeschrijvingen vormen de basis voor het veldwerk. Het veldwerk bestaat uit inventarisaties van objecten, complexen en stedenbouwkundige structuren, die voor de periode belangrijk en/of kenmerkend of juist bijzonder zijn. Aan de gemeentebeschrijvingen is een adreslijst van geïnventariseerde objecten en complexen toegevoegd.

1. INLEIDING

De gemeente Wissenkerke ligt op het voormalige eiland Noord-Beveland en beslaat de westelijke helft hiervan. Zij heeft een oppervlakte van 5.052 ha. De gemeente grenst in het oosten aan de gemeente Kortgene, in het zuiden en westen aan het Veerse Meer (gemeente Veere) en in het noorden aan de Noordzee en de Oosterschelde (gemeente Veere en gemeente Zierikzee) (afb. 1).

De gemeente bestaat uit de dorpen Wissenkerke, Geersdijk en Kamperland en de buurtschappen Plankendorp en Stroodorp.

2. BODEMGESTELDHEID

De gronden van de gemeente Wissenkerke behoren alle tot het nieuwland. Nadat verschillende dijkdoorbraken het oude Noord-Beveland, dat tot het oudland behoorde, bedreigd hadden, ging bij de St. Felixvloed van 1530 en de storm in 1532 het gehele eiland ten onder. Ongeveer 70 jaar is het "drijvende" gebleven. Inmiddels was de opslibbing van klei zover gevorderd, dat belangrijke oppervlakten opnieuw rijp waren voor bedijking (nieuwland). De Oud-Noord-Bevelandpolder (gemeente Kortgene) werd in 1598 als eerste polder bedijkt.

De inpolderingen begonnen in het oosten van het eiland en zijn naar het westen en zuidwesten uitgebreid, terwijl aan de noordzijde verlies werd geleden.

De bedijkingsactiviteit is doorgegaan tot in de 19e eeuw. Als laatste werd in 1856 de Spieringpolder bedijkt.

Bij de inlaag (1905) in de Anna-Frisopolder werd de klei in stroken afgegraven en gebruikt voor dijkversterking. Hierdoor ontstonden langgestrekte plassen, gescheiden door dammetjes waarop de karren reden die de klei afvoerden. Van de eind 19e eeuwse inlaag in de Vlietepolder werd alle klei weggegraven, waardoor dit gebied het karakter van een binnenmeer kreeg.

Op de noordwest punt van de gemeente bevindt zich een klein duingebiedje.

Tot 1961 beschikte Noord-Beveland over een natuurlijke afwatering van het overtollige polderwater. De polders hadden een eigen suatiesluis. Bij de afdamming van het Veerse Gat en de Zandkreek (1960-'61) kwamen de meeste suatiesluizen buiten bedrijf. Men moest overgaan op kunstmatige lozing, waartoe op Noord-Beveland drie gemalen werden gebouwd.

De afwatering geschiedde via een rechthoekig stelsel van slootjes, die hier en daar een kronkelig verloop konden hebben.

3. GRONDGEBRUIK

Noord-Beveland is een uitgesproken akkerbouwgebied, waar het grasland, dat in 1910 nog ongeveer één vijfde van de cultuurgrond omvatte, steeds in betekenis afnam ten gunste van vooral het bouwland en na de Tweede Wereldoorlog ook van de tuinbouw.

Sinds het 8 ha. grote bos van de buitenplaats "Sorgwijck", ten zuidwesten van Wissenkerke, in de jaren vijftig van deze eeuw werd gerooid, kwam er op Noord-Beveland geen bosgrond meer voor. In het kader van de

in 1977 voltooide ruilverkaveling, zijn er weer enkele gebieden van een landschappelijke beplanting voorzien.

Volgens het karakter van de grote nieuwlandpolders zijn de polders in de gemeente Wissenkerke grote, rationeel verkavelde polders met een strak wegenpatroon.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1. Landwegen

De wegen in de gemeente Wissenkerke volgen voor een groot deel de polderdijken. Vooral de verbindingswegen tussen de dijken hebben kaarsrechte tracé's.

Oorspronkelijk waren de wegen onverhard. In het midden van de vorige eeuw begon men met verbetering van de wegen, het eerst aan de verbindingswegen tussen de dorpen.

4.2. Wateren, havens en veren

De gemeente Wissenkerke werd, uitgezonderd aan de oostzijde, geheel door open water omgeven, waardoor zij over een goedkope transportweg beschikte.

Er waren verschillende tijhaventjes (haventje dat alleen bij vloed is te bevaren) aanwezig voor de aan- en afvoer van landbouwproducten en materialen. Zij vormden de toegangs- en uitvalspoorten van het voormalige eiland Noord-Beveland. Voordat de vaste oeververbinding tot stand kwam (1961), bestond het veer Kamperland-Veere, dat al eeuwen oud was.

4.3. Dijken

Alle dijken in de gemeente Wissenkerke, behalve de inlaagdijken, zijn éénmaal of meerdere malen waterkerend geweest. De jongste zeedijk, vóór de afdamming van het Veerse Gat en de Zandkreek, was de dijk van de Spieringpolder. De meeste dijken hebben vrij rechte tracé's.

Vanaf 1912 begon men met dijkverhoging door middel van betonmuren volgens het type "Owens en Case" en "De Muralt".

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

De gemeente Wissenkerke bestaat tegenwoordig uit drie dorpen en enkele gehuchten of buurtschappen. De dorpen zijn Geersdijk, Kamperland en Wissenkerke.

Op de militaire topografische kaart van ca. 1865 komt Wissenkerke (zonder "n") voor als dorp en 's Gravenhoek, Geersdijk, Kamperland en Kampensnieuwland als gehucht of buurt. In 1912 wordt Wissenkerke als hoofd-

dorp van de gemeente genoemd en zijn Geersdijk en Kamperland (en Kampen-snieuwland) de overige dorpen. In 1912 komt Stroodorp en omstreeks 1945 Plankendorp als gehucht of buurt voor op de topografische kaart.

In 1918 werden te Wissenkerke en Kamperland electriciteitscentrales aangelegd. In 1930 werd de eerste PZEM-kabel door de Zandkreek gelegd, waardoor wat electriciteit betreft Noord-Beveland met overig Zeeland was aangesloten. De aanleg van een waterleiding liet op Noord-Beveland lang op zich wachten. Er kon geen geschikt water voor een centrale drinkwatervoorziening worden gewonnen. Pas in 1954 werd de eerste waterleiding-zinker door de Zandkreek gelegd.

De bevolking van de gemeente Wissenkerke steeg tussen 1850 en 1875, daalde vervolgens twintig jaar achtereen en nam vanaf het einde van de 19e eeuw weer iets toe.

Inwonertal

	1849	1900	1940	1993
Gemeente Wissenkerke	2.468	3.164	3.572	3.223
Geersdijk				289
Kamperland				1.874
Wissenkerke (dorp)				1.060

5.2 Ontwikkeling per nederzetting

5.2.1 Geersdijk

De oude parochie ging met de overstroming van 1530 verloren. Na bedijking van de Geersdijkpolder (1668) werd het voorstraatdorp gesticht. Het kreeg een rechthoekig stratenpatroon. Het is een klein dorp gebleven, dat nooit is uitgroeid (afb. 2, 3 en 7).

In 1835 werden er twee meestoven bij het dorp gebouwd (hiervan is er nog één over, verbouwd tot fabriek).

Aan de Hoofdstraat werd in de tweede helft van de vorige eeuw de openbare lagere school gebouwd, die in de loop van deze eeuw werd verbouwd en uitgebreid en in gebruik werd genomen als School met den Bijbel. Aan de Hoofdstraat lag ook de vate. De kerkgebouwtjes van de Hervormde gemeente en van de Gereformeerde Kerk (beide rond 1900) zijn na de inventarisatieperiode door nieuwbouw vervangen.

Aan de rand van het dorpje is enige nieuwbouw ontstaan.

In 1953 is Geersdijk overstroomd geweest.

5.2.2 Kamperland

Kamperland is het jongste dorp op Noord-Beveland (afb. 2, 5 en 7). Het oude Campen was met de overstromingen van 1530 verdwenen, maar de verbinding met Veere werd na de bedijking van de Heer Janszpolder (1699) hersteld. Langs de weg die vanaf de aanlegplaats van de veerboot de polder inliep (Veerweg), ontstond in de tweede helft van de 18e eeuw het nieuwe dorp. Als er toen al van een woonkern gesproken kan worden, moet die gezocht worden rond de haven.

Het polderdorp ontwikkelde zich zonder de planmatige opzet, die de andere dorpen op Noord-Beveland kenmerkt.

Toen vanaf de vorige eeuw de Veerweg werd volgebouwd, gebeurde dit zonder systeem. Naar gelang de behoefte ontstonden er zij- en achterstraten.

Aan de Veerweg werden voornamelijk losstaande woonhuizen gebouwd met zowel kop- als langsgevels naar de straat. Het waren zowel kleine arbeiderswoninkjes als wat grotere middenstandswoningen. Aan de oostzijde van de straat liep een sloot waarover bruggetjes toegang verschaften tot de woningen. Aan de Veerweg kwamen ook de meeste openbare gebouwen zoals de Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerk, de lagere school en het postkantoor.

Aan de noordoostzijde van de Veerweg was in 1860 nog een meestoof gebouwd (afgebroken). In de dorpskom bevonden zich enkele boerenbedrijfsjes.

De straten ten noorden van de dorpskern (Noordstraat, Molenweg, Nieuwe Achterweg) werden in de eerste decennia van deze eeuw bebouwd.

Achter de Veerweg werd in 1913 het kerkhof geopend. Voorheen werden de bewoners uit Kamperland in Wissenkerke begraven.

Rond de kern bevindt zich enige nieuwbouw.

5.2.3 Wissenkerke

Het oude dorp Wissenkerke was met de overstromingen in 1530 verdwenen. Het nieuwe dorp werd gesticht in de in 1652 bedijkte gelijknamige polder (afb. 2, 4 en 7). Het werd een voorstraatdorp met een geometrisch stratenpatroon. De kerk (in 1969 vervangen door een nieuwe) kwam in het midden van de Voorstraat. Daarmee wijkt Wissenkerke af van vele vergelijkbare dorpen, die alle hun kerk aan het eind van de voorstraat hebben. Rond 1865 beperkte de bebouwing van de dorpskern zich tot het oorspronkelijke geometrische stratenpatroon (afb. 2).

In de inventarisatieperiode werden voornamelijk gaten in de bebouwing opgevuld of oude panden vervangen. Aan de Voorstraat kwam het gemeentehuis. Aan deze straat bevinden zich naast wat eenvoudiger panden de rijkere, monumentalere panden en een waterpomp. De Voorstraat werd aan de noordzijde afgesloten door de dijk, met enkele grote beeldbepalende panden.

In Wissenkerke bevonden zich een christelijke lagere school en een gereformeerde kerk (beide niet meer als zodanig in gebruik) en een openbare lagere school welke is afgebroken. Van de oorspronkelijk drie korenmolens, zijn er tegenwoordig nog twee over (1860 en 1869).

Bij de Westerstraat bevinden zich enkele bedrijfsgebouwtjes uit de inventarisatieperiode. Aan de uitvalsweg naar het zuiden (de Dorpsweg) werd rond 1920 de enige seriematige uitbreiding uit deze periode gebouwd. Verder kreeg deze straat een verspreide losstaande bebouwing uit diverse perioden.

Aan de Wilhelminastraat werd in de jaren dertig een seriematig rijtje woningen gebouwd.

Omstreeks 1870 werd ten noordwesten van de kern een relatief grote begraafplaats gesticht.

Wissenkerke heeft zich tegenwoordig voornamelijk aan de zuidzijde met nieuwbouw uitgebreid.

5.2.4 Buitengebied

De gemeente Wissenkerke is een akkerbouwgebied. De boerderijen in de polders zijn veelal in de loop van de 18e of het begin van de 19e eeuw gesticht. Zij liggen verspreid in het landschap. In de periode 1850-1945 zijn er enkele boerderijen bij gekomen. Bij de meeste complexen staan de schuur en het woonhuis los van elkaar. In 1947 waren de boerenbedrijven gemiddeld groter dan in andere delen van Zeeland. Tegenwoordig bevinden zich in het westelijk deel van de gemeente enkele grote recreatiecomplexen.

Literatuurlijst

M.P. de Bruin-M.H. Wilderom, Tussen Afsluitdammen en Deltadijken. I. Noord-Beveland. Geschiedenis van strijd, nederlaag en overwinning op het water, Middelburg 1961.

M.P. de Bruin, Wissenkerke 1651-1951, Middelburg, 1951.

Encyclopedie van Zeeland, 3 delen, Middelburg.

G.C. Groenleer, Noord-Beveland: een sociaal-economische verkenning van ± 1800 tot heden, Tilburg/Colijnsplaat, 1978 (niet uitgegeven scriptie).

Historische Atlas Zeeland, chromotopografische kaart des Rijks 1:25.000, (samenst. G.L. Wieberdink), Landsmeer 1989.

Kunstreisboek voor Nederland-Zeeland, Weesp 1985⁸.

J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland. V. Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden 1866).

Noord-Beveland. Sociaal-Economische schets van het voormalige eiland. Verslagen, door Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag 1963.

C.P. Pols, Kamperland in oude ansichten, Zaltbommel 1974.

C.P. Pols, Noord-Beveland in oude ansichten, Zaltbommel 1975.

Provinciale almanak voor Zeeland 87/89, in opdracht van het provinciaal bestuur samengesteld door het bureau voorlichting der provincie, Middelburg 1986.

H. van Strien, Wissenkerke in oude ansichten, Zaltbommel 1974.

L.J. van Oeveren, Dorpsplattegronden op Noord-Beveland, 't Telmerk 1986 (jrg. 6) nr. 3, p. 5-8.

M. v.d. Werf, Eiland in doorsnee: geschiedenis Noord-Beveland, 1850-1900, Goes 1987.

C. van Winkelen, Kamperland in oude ansichten deel 2, Zaltbommel 1977.

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

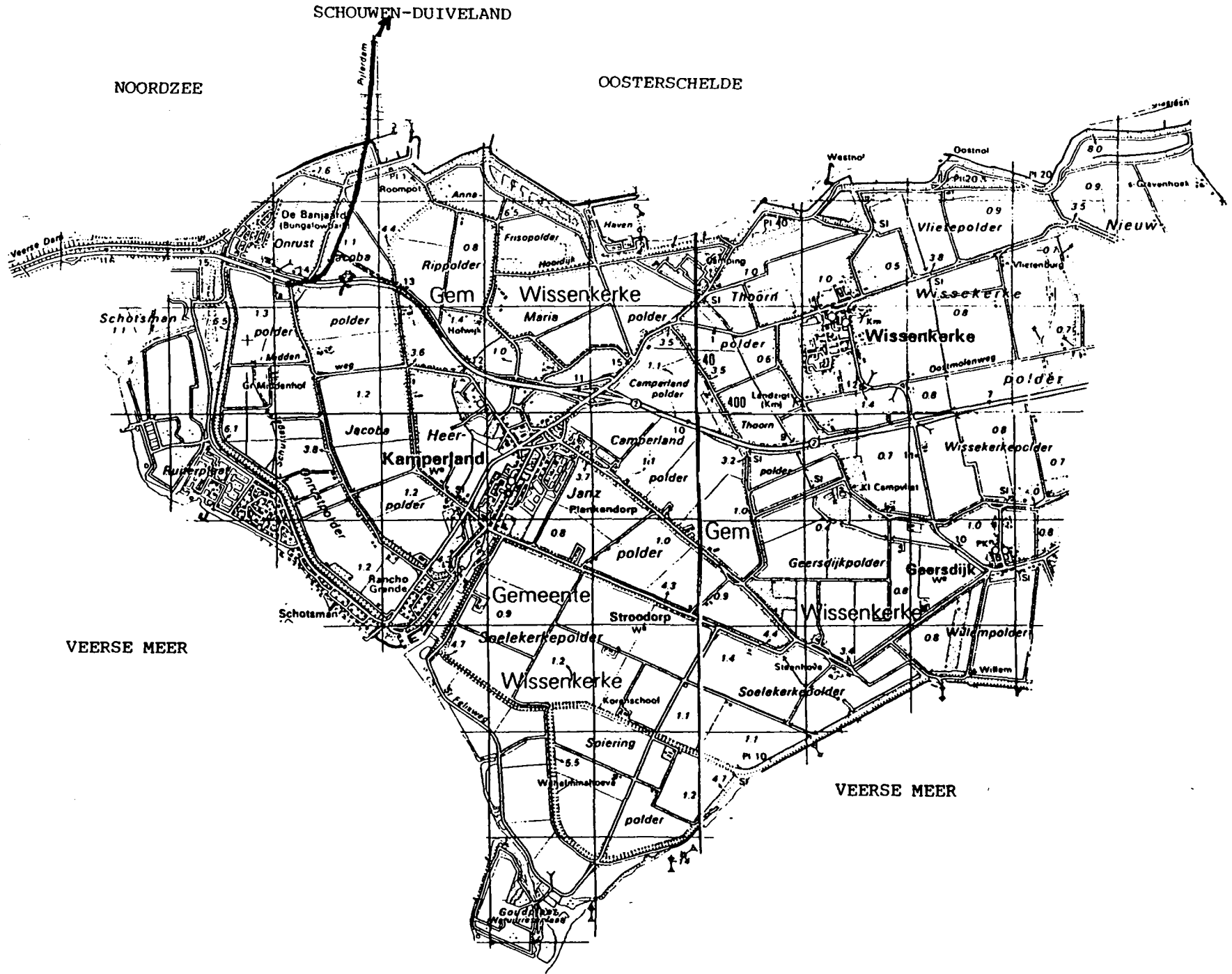
Unieke code	Acc. nr.	Gemeente	Kern	Straat	Huisnummer
ZL-WI-001	0001781	Wissenkerke	Buitengebied	Boomdijk / Westmolenweg	1 /
ZL-WI-003	0001783	Wissenkerke	Wissenkerke	Dorpsdijk	68,70,72
ZL-WI-005	0001785	Wissenkerke	Wissenkerke	Dorpsdijk	78
ZL-WI-023	0001803	Wissenkerke	Wissenkerke	Dorpsweg	44
ZL-WI-045	0001825	Wissenkerke	Buitengebied	Emelissedijk	20
ZL-WI-042	0001822	Wissenkerke	Geersdijk	Geersdijkseweg	29
ZL-WI-043	0001823	Wissenkerke	Geersdijk	Hoofdstraat	(8,10),12
ZL-WI-047	0001827	Wissenkerke	Buitengebied	Jacobdijk	1
ZL-WI-002	0001782	Wissenkerke	Buitengebied	Keihoogteweg	3
ZL-WI-020	0001800	Wissenkerke	Wissenkerke	Middenstraat / Kerkstraat	
ZL-WI-040	0001820	Wissenkerke	Kamperland	Molenpad	
ZL-WI-041	0001821	Wissenkerke	Kamperland	Molenweg	2
ZL-WI-022	0001802	Wissenkerke	Wissenkerke	Noordeindstraat	114
ZL-WI-004	0001784	Wissenkerke	Wissenkerke	Noordeindstraat	28
ZL-WI-053	0001832	Wissenkerke	Wissenkerke	Noordeindstraat	98,100
ZL-WI-010	0001790	Wissenkerke	Wissenkerke	Noordeindstraat / Middenstraat	15/
ZL-WI-038	0001818	Wissenkerke	Kamperland	Noordstraat	1
ZL-WI-037	0001817	Wissenkerke	Kamperland	Noordstraat	2-20
ZL-WI-039	0001819	Wissenkerke	Kamperland	Noordstraat	48
ZL-WI-050	0001829	Wissenkerke	Buitengebied	Onrustweg	
ZL-WI-051	0001830	Wissenkerke	Buitengebied	Onrustweg	
ZL-WI-008	0001788	Wissenkerke	Wissenkerke	Ooststraat	1
ZL-WI-006	0001786	Wissenkerke	Wissenkerke	Ooststraat	28
ZL-WI-007	0001787	Wissenkerke	Wissenkerke	Ooststraat	40, 40 a
ZL-WI-009	0001789	Wissenkerke	Wissenkerke	Oostvoorstraat	1,3
ZL-WI-048	0001828	Wissenkerke	Buitengebied	Provinciale weg	2
ZL-WI-046	0001826	Wissenkerke	Buitengebied	Spieringweg	3
ZL-WI-025	0001805	Wissenkerke	Kamperland	Spuidijk / Westhavendijk	
ZL-WI-024	0001804	Wissenkerke	Buitengebied	St. Felixweg	
ZL-WI-044	0001824	Wissenkerke	Buitengebied	Veerdam	
ZL-WI-026	0001806	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	
ZL-WI-030	0001810	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	100
ZL-WI-027	0001807	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	103
ZL-WI-034	0001814	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	136
ZL-WI-028	0001808	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	138,39,89,105,123,135,137
ZL-WI-035	0001815	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	23,27-33
ZL-WI-033	0001813	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	25
ZL-WI-036	0001816	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	34
ZL-WI-032	0001812	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	53,55
ZL-WI-031	0001811	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	76
ZL-WI-029	0001809	Wissenkerke	Kamperland	Veerweg	83,85,87
ZL-WI-016	0001796	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	12
ZL-WI-017	0001797	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	13

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

Unieke code	Acc. nr.	Gemeente	Kern	Straat	Huisnummer
ZL-WI-018	0001798	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	23,25,27
ZL-WI-015	0001795	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	24
ZL-WI-014	0001794	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	26
ZL-WI-013	0001793	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	28
ZL-WI-012	0001792	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	30
ZL-WI-019	0001799	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	31
ZL-WI-011	0001791	Wissenkerke	Wissenkerke	Voorstraat	36,38
ZL-WI-021	0001801	Wissenkerke	Wissenkerke	Weststraat	14
ZL-WI-052	0001831	Wissenkerke	Wissenkerke	Wilhelminastraat	2-14

AFBEELDINGEN

1. Gemeente Wissenkerke, 1989
2. Gemeente Wissenkerke, 1865, uit: J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland. V. Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden 1866)
3. Geersdijk, 1988
4. Wissenkerke, 1988
5. Kamperland, 1988
6. Bodemkaart
7. Kamperland, Wissenkerke, Geersdijk, ca. 1945

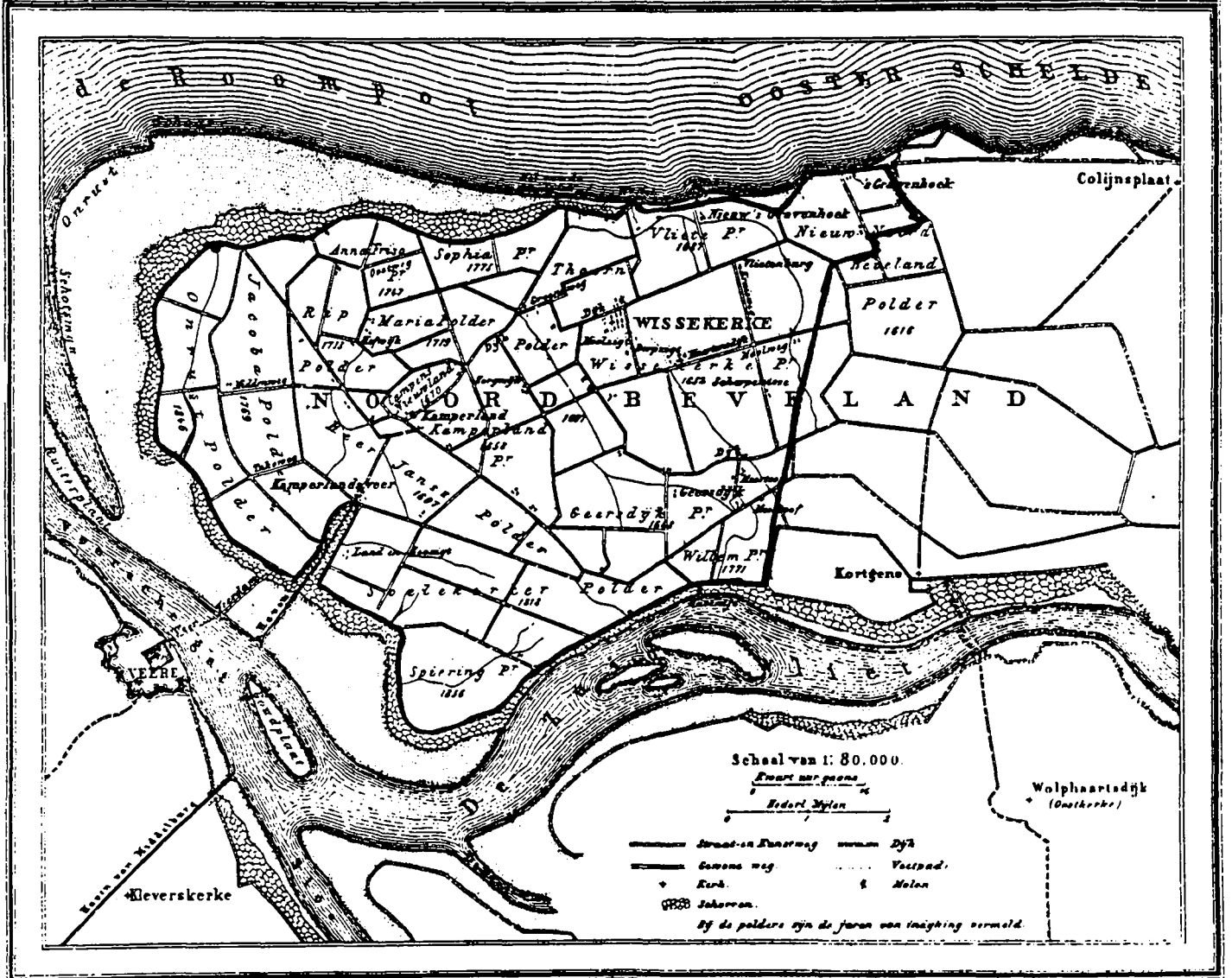
NOORDZEE

OOSTERSCHDELDE

VEERSE MEER

VEERSE MEER

AFBEELDING 1

1865

4333 Bunders. 2800 Inwoners.

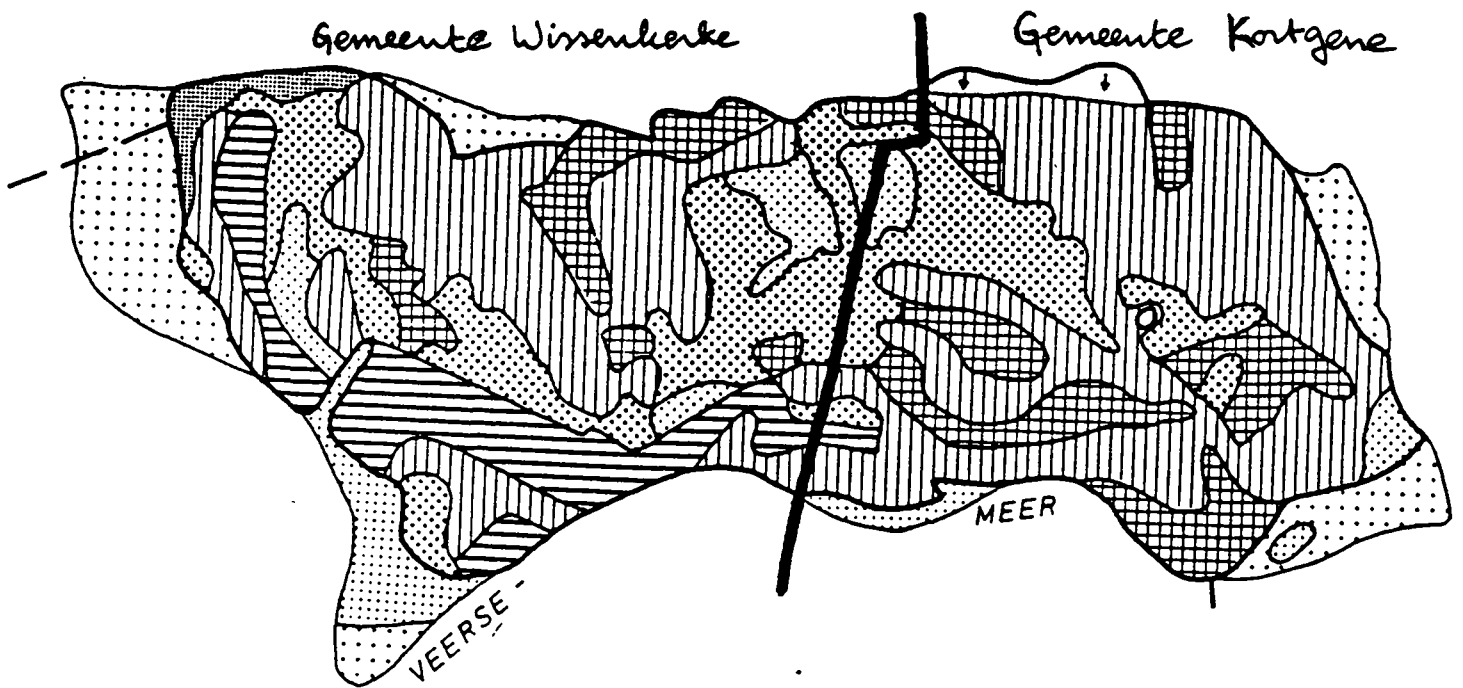
Lithografie van Hugo Swinging in Leeuwarden.

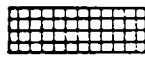

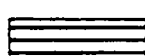

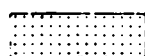
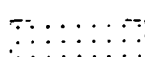
LEGENDA BODEMKAART

- JONGE DUINEN
- DUINZAND EN DUINRANDGROND

NIEUWLAND

- LICHTE SCHORGROND
- MATIG ZWARE SCHORGROND
- ZWARE SCHORGROND
- DIEPE PLAATGROND
- ONDIEPE PLAATGROND

BUITENDIJKSE / BINNENDAMSE GRONDEN

- SCHOR - EN PLAATGROND
- ZAND, ZAVELIG ZAND

- AFGESLAGEN OF OPGESPOTEN

- OUDE BEWONINGSGRONDEN (TERP)

AFBEELDING 6

ca. 1945

